

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.KitaboSunnat.com

جوان آراسته، حسین، ۱۳۴۳ -

درستنامه علوم قرآن / حسین جوان آراسته . - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم): ناشر همکار دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۷.
۳۸۴ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۷۹۷) (قرآن: ۱۱۰ . علوم قرآن: ۵۲)

ISBN 978-964-09-1985-9

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۳۷۹] - ۳۸۴: همچنین به صورت زیرنویس.

۱. قرآن - علوم قرآنی. ۲. قرآن - جمع و گردآوری. ۳. قرآن - تحقیق. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه

علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۱۵

BP ۶۹ / ۵ / ح ۸۷ د ۴۳

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۴۵۲۸۳۶

۱۳۹۷

■ موضوع: علوم قرآن: ۵۲ (قرآن: ۱۱)

■ گروه مخاطب: - تخصصی (طلاب و دانشجویان)

■ شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۷۹۷

■ مسلسل انتشار (چاپ اول و بارچاپ): ۷۰۷۳

درسنامه علوم قرآن

ویراست جدید

حسین جوان آراسته
دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بیت

مركز مبريت حوزه‌های علمیه
دانشگاه قم

۱۳۹۷

درستگاه علوم قرآن

نویسنده: حسین جوان آراسته / دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
ناشر: مؤسسه بوستان کتاب و دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۷ شمارگان: ۱۰۰۰۰ بهای دوره: ۳۲۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاتیه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۴۲۱۵۵-۳۷۷۴۲۱۵۴، نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن بخش: ۳۷۷۴۲۲۶
فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸
فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰
فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹
اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

اعضای شورای بررسی آثار ادبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار | ویراستار: عبدالهادی اشرفی
اصلاحات حروف نگاری: حسین محمدی و زهرا امیدی | صفحه‌آرایی: سکیته ملازاده و احمد مؤتمنی | نمونه خوانی: علی میری
کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش | مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی | طراح جلد: باسم الرسام
اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری | اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی
مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه

محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۱۹	پیش‌گفتار
۲۱	مقدمه چاپ اول
بخش اول: مباحث مقدماتی (کلیات)	
۲۹	فصل اول: قرآن
۲۹	گفتار اول: اسامی و صفات قرآن
۳۰	۱. اسم‌های قرآن
۳۳	۲. صفات‌های قرآن
۳۵	گفتار دوم: معنای قرآن
۳۸	گفتار سوم: وجه تسمیه قرآن
۴۲	فصل دوم: علوم قرآن
۴۲	گفتار اول: اصطلاح علوم قرآن
۴۵	گفتار دوم: گستره علوم قرآن
۴۹	گفتار سوم: سیر تحول علوم قرآن

درسنامه علوم قرآن

- ۴۹ ..... ۱. عصر صحابه
- ۴۹ ..... ۲. تک‌نگاری‌ها
- ۵۲ ..... ۳. مجموعه‌نگاری‌ها
- ۵۴ ..... ۴. منابع مهم
- ۵۴ ..... ۴-۱. کتاب‌های خاص (تک‌نگاری)
- ۵۴ ..... ۴-۲. کتاب‌های جامع

بخش دوم: تاریخ قرآن ۱

- ۶۱ ..... فصل اول: وحی
- ۶۱ ..... گفتار اول: تعریف وحی
- ۶۱ ..... ۱. وحی در لغت
- ۶۳ ..... ۲. وحی در اصطلاح
- ۶۵ ..... گفتار دوم: کاربردهای وحی
- ۶۶ ..... گفتار سوم: اقسام وحی
- ۶۷ ..... ۱. اقسام وحی نبوی به صورت عام
- ۶۷ ..... ۲. اقسام وحی نبوی به پیامبر اسلام
- ۶۷ ..... ۲-۱. وحی مستقیم
- ۷۰ ..... ۲-۲. وحی غیر مستقیم
- ۷۰ ..... ۲-۱-۲. دریافت باطنی (وحی بر قلب پیامبر)
- ۷۱ ..... ۲-۲-۲. دریافت ظاهری
- ۷۵ ..... فصل دوم: نزول قرآن
- ۷۵ ..... گفتار اول: اقسام نزول
- ۷۶ ..... ۱. نزول دفعی

۷۶	۱-۱. آیات نزول دفعی
۷۷	۲-۱. تحلیل نزول دفعی
۷۹	۲. نزول تدریجی
۷۹	۱-۲. آیات نزول تدریجی
۸۰	۲-۲. اسرار نزول تدریجی
۸۰	۲-۲-۱. تقویت روحیه پیامبر و مؤمنان
۸۱	۲-۲-۲. لزوم تدریج و پیوستگی در تعلیم معارف دینی
۸۲	۲-۲-۳. نقش تدریج در تحریف‌ناپذیری
۸۲	۲-۲-۴. پاسخ‌گویی به حوادث و رویدادها
۸۴	گفتار دوم: شأن نزول (اسباب نزول)
۸۴	۱. تعریف شأن یا اسباب نزول
۸۵	۲. فواید اسباب نزول
۸۷	۳. محدودنشدن معنای آیات به خاطر اسباب نزول
۸۸	۴. اعتبار احادیث اسباب نزول
۹۱	گفتار سوم: ترتیب نزول
۹۱	۱. نزول آیات
۹۱	۱-۱. تعریف آیه و کاربرد آن
۹۳	۲-۱. نخستین آیات
۹۳	۳-۱. آخرین آیات
۹۵	۴-۱. تعداد آیات
۱۰۰	۲. نزول سوره‌ها
۱۰۰	۱-۲. تعریف سوره
۱۰۱	۲-۲. نخستین سوره

درسنامه علوم قرآن

- ۱۰۲..... ۳-۲. آخرین سوره
- ۱۰۲..... گفتار چهارم: نام‌گذاری و دسته‌بندی سوره‌ها
- ۱۰۲..... ۱. نام‌گذاری سوره‌ها
- ۱۰۴..... ۲. فلسفه تقسیم قرآن به سوره‌ها
- ۱۰۵..... ۱-۲. اهداف و موضوعات متفاوت در قرآن
- ۱۰۵..... ۲-۲. سهولت در فراگیری و حفظ قرآن
- ۱۰۵..... ۳-۲. صیانت و حفاظت قرآن از تحریف
- ۱۰۶..... ۴-۲. مانند ناپذیری، حتی در کوچک‌ترین سوره
- ۱۰۶..... ۳. دسته‌بندی سوره‌ها
- ۱۰۶..... ۱-۳. دسته‌بندی به چهار گروه بزرگ
- ۱۰۷..... ۲-۳. سُور مَکّی و مدنی
- ۱۰۷..... ۱-۲-۳. دلایل تقسیم سُور به مَکّی و مدنی
- ۱۰۸..... ۲-۲-۳. ضوابط مَکّی و مدنی
- ۱۰۹..... ۳-۲-۳. ویژگی‌های سُور مَکّی و مدنی
- ۱۱۰..... ۴-۲-۳. جدول سُور مَکّی و مدنی

بخش سوم: تاریخ قرآن ۲

- ۱۲۳..... فصل اول: جمع قرآن
- ۱۲۴..... گفتار اول: جمع قرآن در زمان پیامبر
- ۱۲۴..... ۱. مرحله حفظ قرآن
- ۱۲۴..... ۲. مرحله کتابت قرآن
- ۱۲۵..... ۱-۲. ابزار کتابت قرآن
- ۱۲۶..... ۲-۲. کاتبان وحی

۱۲۷	۳-۲. چگونگی کتابت قرآن
۱۲۷	۱-۳-۲. کتابت به حسب ترتیب نزول آیات
۱۲۸	۲-۳-۲. کتابت، بدون رعایت ترتیب نزول به دستور پیامبر
۱۲۹	۳-۳-۲. کتابت، بدون رعایت ترتیب نزول، به اجتهاد صحابه
۱۳۰	۴-۳-۲. توقیفی بودن یا نبودن ترتیب آیات
۱۳۱	۳. مرحله جمع و تدوین
۱۳۲	گفتار دوم: جمع قرآن، پس از پیامبر
۱۳۵	۱. جمع علی بن ابی طالب
۱۳۵	۱-۱. اقدام به جمع آوری توسط علی <small>رضی الله عنه</small>
۱۳۶	۲-۱. ویژگی های مصحف علی <small>رضی الله عنه</small>
۱۳۷	۳-۱. سرنوشت مصحف علی <small>رضی الله عنه</small>
۱۳۸	۲. جمع ابوبکر (خلیفه اول)
۱۳۸	۱-۲. انگیزه جمع قرآن
۱۳۹	۲-۲. کیفیت جمع قرآن
۱۴۲	۳. جمع سایر اصحاب (مصاحف صحابه)
۱۴۳	۱-۳. مصحف ابی بن کعب
۱۴۳	۱-۱-۳. معرفی کلی مصحف
۱۴۵	۲-۱-۳. ویژگی های مصحف
۱۴۶	۲-۳. مصحف عبدالله بن مسعود
۱۴۶	۱-۲-۳. معرفی کلی مصحف
۱۴۸	۲-۲-۳. ویژگی های مصحف
۱۵۰	۴. جمع عثمان (توحید المصاحف)
۱۵۰	۱-۴. انگیزه توحید مصاحف

درسنامه علوم قرآن

۱۵۲	۲-۴. گروه توحید مصاحف
۱۵۴	۳-۴. مراحل توحید مصاحف
۱۵۷	۴-۴. تعداد و خصوصیات مصاحف عثمانی
۱۵۷	۱-۴-۴. تعداد مصاحف
۱۵۹	۲-۴-۴. خصوصیات مصاحف
۱۵۹	۵-۴. موضع ائمه <small>علیهم السلام</small> در برابر توحید مصاحف
۱۶۹	فصل دوم: قرائت‌های قرآن
۱۶۹	گفتار اول: پیدایش قرائت‌ها
۱۶۹	۱. مراحل پیدایش قرائت‌ها
۱۷۲	۲. عوامل پیدایش اختلاف قرائت‌ها
۱۷۳	۱-۲. نبود نقطه و اعراب در مصاحف
۱۷۴	۲-۲. نبود «الف» در وسط کلمات
۱۷۵	۳-۲. تفاوت لهجه‌ها
۱۷۶	۴-۲. اعمال رأی و اجتهاد قاریان
۱۷۶	۳. عدم تواتر قرائت‌ها
۱۷۸	گفتار دوم: حصر قرائات
۱۷۹	۱. ابن مجاهد و قرائات سبعة
۱۸۳	۲. قراء سبعة (قاریان هفت‌گانه)
۱۸۷	۳. نکاتی درباره قراء سبعة
۱۸۷	گفتار سوم: ضوابط صحّت قرائات
۱۸۸	۱. مقیاس ابن مجاهد (م ۳۲۴ق.)
۱۸۸	۲. مقیاس ابن جزری (م ۸۳۳ق.)
۱۹۱	۳. مقیاس محمدهادی معرفت

بخش چهارم: تحریف ناپذیری

۱۹۹	فصل اول: واژه‌شناسی
۱۹۹	گفتار اول: تعریف تحریف
۱۹۹	۱. تحریف در لغت
۲۰۰	۲. تحریف در اصطلاح
۲۰۴	گفتار دوم: اقسام تحریف
۲۰۴	۱. تحریف معنوی قرآن
۲۰۵	۲. تحریف لفظی قرآن
۲۰۵	۱-۲. تحریف به افزایش
۲۰۵	۲-۲. تحریف به کاهش
۲۰۶	۳-۲. تحریف به ترتیب یا تبدیل
۲۰۸	فصل دوم: دلایل عدم تحریف
۲۰۸	گفتار اول: دلیل قرآنی
۲۱۱	گفتار دوم: دلیل روایی
۲۱۱	۱. حدیث متواتر ثقلین
۲۱۲	۲. معیار قرارگرفتن قرآن در سنجش روایات
۲۱۴	۳. قرآن پناهگاه مومنان
۲۱۴	گفتار سوم: دلیل عقلی
۲۱۶	گفتار چهارم: تحلیل تاریخی
۲۱۷	گفتار پنجم: نزول تدریجی و شیوه‌های اختصاصی
۲۱۷	۱. تدریجی بودن نزول
۲۱۸	۲. ویژگی‌های سوره‌های مکی

۲۱۸	۳. اسلوب خاص در وقایع‌نگاری
۲۱۹	۳-۱. نام‌نبردن از خوبان
۲۲۰	۳-۲. نام‌نبردن از بدان
۲۲۵	فصل سوم: نقد شبهات تحریف
۲۲۵	گفتار اول: اتهام به شیعیان
۲۲۸	گفتار دوم: مستندات مدعیان
۲۲۸	۱. تشابه حوادث امت اسلام با سایر امت‌ها
۲۲۹	۲. کیفیت جمع‌آوری قرآن
۲۳۰	۳. وقوع نسخ تلاوت
۲۳۱	۴. تبدیل کلمات در مصحف ابن مسعود
۲۳۱	۵. سوره‌های اضافی در مصحف ابی‌بن کعب
۲۳۲	۶. جمع قرآن توسط عثمان
۲۳۲	۷. اختلاف قرائت‌ها
۲۳۳	۸. حذف نام معصومان از قرآن
۲۳۴	۹. دلایل دیگر (استناد به روایات دال بر تحریف)

بخش پنجم: مانند‌ناپذیری (اعجاز قرآن)

۲۴۴	فصل اول: اعجاز و تحدی
۲۴۴	گفتار اول: اعجاز
۲۴۴	۱. اعجاز در لغت
۲۴۵	۲. اعجاز و معجزه در اصطلاح
۲۴۶	۳. بهترین معجزه (فلسفه تنوع معجزات)
۲۴۷	گفتار دوم: تحدی (مبارزه‌طلبی)

۲۴۷	.....	۱. مفهوم تحدی
۲۴۸	.....	۲. تحدی در قرآن
۲۴۸	.....	۱-۲. آیات تحدی
۲۴۹	.....	۲-۲. نکاتی درباره آیات تحدی
۲۵۰	.....	۳. معارضه با قرآن
۲۵۴	.....	فصل دوم: ابعاد اعجاز قرآن (وجوه اعجاز)
۲۵۴	.....	گفتار اول: شخصیت پیامبر (پیامبر امی)
۲۵۶	.....	گفتار دوم: فصاحت و بلاغت (اعجاز بیانی)
۲۵۹	.....	گفتار سوم: آموزه‌ها و معارف عالی (اعجاز معانی)
۲۶۳	.....	گفتار چهارم: یک پارچگی و هماهنگی
۲۶۴	.....	گفتار پنجم: خبرهای غیبی
۲۶۵	.....	۱. خبر پیروزی رومیان بر ایرانیان
۲۶۵	.....	۲. خبر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر
۲۶۵	.....	۳. وعده بازگشت پیروزمندانه به مکه
۲۶۶	.....	۴. وعده حفاظت از قرآن
۲۶۶	.....	۵. پیروزی اسلام بر ادیان دیگر
۲۶۶	.....	گفتار ششم: اشاره‌های علمی
۲۶۷	.....	۱. تلقیح گیاهان
۲۶۷	.....	۲. اصل زوجیت همگانی
۲۶۷	.....	۳. حرکت زمین
۲۶۸	.....	۴. کروی بودن زمین
۲۶۸	.....	۵. جاذبه عمومی
۲۶۹	.....	گفتار هفتم: آفرینش‌های هنری

بخش ششم: محکم و متشابه

۲۸۰	فصل اول: واژه‌شناسی و فلسفه متشابهات
۲۸۰	گفتار اول: تعریف محکم و متشابه
۲۸۰	۱. تعریف «محکم»
۲۸۱	۲. تعریف «متشابه»
۲۸۲	۳. انواع متشابه
۲۸۳	گفتار دوم: نظرات مربوط به محکم و متشابه
۲۸۴	گفتار سوم: فلسفه متشابهات در قرآن
۲۸۵	۱. نارسایی الفاظ در بیان معانی متعالی
۲۸۶	۲. به کارگیری آرایه‌های ادبی
۲۸۹	فصل دوم: آیات متشابه و تأویل متشابهات
۲۸۹	گفتار اول: آیات متشابه
۲۸۹	۱. بیان حالات خداوند
۲۹۱	۲. افعال الهی
۲۹۲	گفتار دوم: تأویل متشابهات
۲۹۳	۱. مفهوم تأویل
۲۹۴	۱-۱. تأویل، مرادف با تفسیر
۲۹۵	۲-۱. معنای خلاف ظاهر
۲۹۶	۳-۱. معنای باطنی قرآن
۲۹۸	۴-۱. حقایق خارجی و مصادیق عینی
۲۹۹	۵-۱. حقایق عرشی مستند محتویات قرآن
۳۰۲	۲. انحصاری بودن یا نبودن علم به تأویل

بخش هفتم: ناسخ و منسوخ

۳۱۰	فصل اول: تعریف، امکان و شروط نسخ
۳۱۰	گفتار اول: تعریف نسخ
۳۱۰	۱. تعریف لغوی
۳۱۱	۲. تعریف اصطلاحی
۳۱۶	گفتار دوم: امکان نسخ
۳۱۹	گفتار سوم: شروط نسخ
۳۲۰	۱. شرایط حکم منسوخ (حکم اول)
۳۲۲	۲. شرایط حکم منسوخ به (حکم دوم)
۳۲۳	۳. شرط ناسخ
۳۲۷	فصل دوم: اقسام نسخ و آیات ناسخ و منسوخ
۳۲۷	گفتار اول: اقسام نسخ
۳۲۷	۱. نسخ آیه با حکم آن
۳۲۸	۲. نسخ آیه بدون حکم آن
۳۲۹	۳. نسخ حکم، بدون نسخ آیه
۳۳۰	گفتار دوم: آیات ناسخ و منسوخ
۳۳۱	۱. آیه عفو و بخشش
۳۳۲	۲. آیه نسخ حرمت زناشویی در شب‌های ماه رمضان
۳۳۲	۳. آیه جزای فاحشه
۳۳۳	۴. آیه توارث از طریق ایمان
۳۳۴	۵. آیه نجوا

درسنامه علوم قرآن

بخش هشتم: آشنایی با تفاسیر

۳۴۲	فصل اول: واژه‌شناسی و سیر تفسیرنگاری
۳۴۲	گفتار اول: واژه‌شناسی
۳۴۲	۱. معنای لغوی
۳۴۳	۱. معنای اصطلاحی
۳۴۴	گفتار دوم: سیر تفسیر و تفسیرنگاری
۳۴۴	۱. تفسیر در عصر پیامبر اسلام و صحابه
۳۴۴	۲. تفسیر در قرن دوم
۳۴۵	۳. قرن سوم
۳۴۵	۴. قرن چهارم
۳۴۶	۵. قرن پنجم
۳۴۶	۶. قرن ششم
۳۴۷	۷. قرن هفتم و هشتم
۳۴۸	۸. قرن نهم
۳۴۸	۹. قرن دهم
۳۴۹	۱۰. قرن یازدهم
۳۴۹	۱۱. قرن دوازدهم
۳۵۰	۱۲. قرن سیزدهم
۳۵۰	۱۳. قرن چهاردهم
۳۵۵	فصل دوم: روش‌ها و گرایش‌های تفسیری
۳۵۵	گفتار اول: روش‌های تفسیری و جایگاه اهل بیت در تفسیر
۳۵۶	۱. به لحاظ منابع (نقلی، عقلی، قرآن به قرآن)
۳۵۶	۲. به لحاظ شکل (ترتیبی و موضوعی)

۳۵۷	گفتار دوم: گرایش‌های تفسیری
۳۵۷	۱. تفسیر کلامی
۳۵۷	۲. تفسیر فقهی
۳۵۷	۳. تفسیر فلسفی
۳۵۸	۴. تفسیر عرفانی
۳۵۸	۵. تفسیر ادبی
۳۶۰	فصل سوم: مهم‌ترین تفاسیر
۳۶۰	گفتار اول: تفاسیر شیعه
۳۶۰	۱. تفسیر علی بن ابراهیم قمی
۳۶۱	۲. التبیان فی تفسیر القرآن
۳۶۱	۳. مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن
۳۶۱	۴. رَوْضُ الْجَنَانِ وَ رَوْحُ الْجَنَانِ فی تفسیر القرآن
۳۶۲	۵. تفسیر صافی
۳۶۲	۶. تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب
۳۶۳	۷. تفسیر القرآن الکریم
۳۶۳	۸. البرهان فی تفسیر القرآن
۳۶۴	۹. نورالتقلین
۳۶۴	۱۰. المیزان فی تفسیر القرآن
۳۶۴	۱۱. تفسیر نمونه
۳۶۵	۱۲. مِنْ وَحْيِ الْقُرْآنِ
۳۶۵	۱۳. الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنة
۳۶۶	۱۴. مِنْ هُدَى الْقُرْآنِ
۳۶۶	۱۵. تفسیر تسنیم

درسنامه علوم قرآن

- گفتار دوم: تفاسیر اهل سنت ۳۶۷
۱. جامع البیان فی تفسیر القرآن ۳۶۷
۲. کشف الاسرار و عدة الابرار ۳۶۷
۳. الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقویل فی وجوه التأویل ۳۶۸
۴. المحرر الوجیز فی تفسیر الكتاب العزیز ۳۶۸
۵. مفاتیح الغیب یا تفسیر کبیر ۳۶۹
۶. الجامع لاحکام القرآن ۳۶۹
۷. أنوار التنزیل و أسرار التأویل، مشهور به «تفسیر بیضاوی» ۳۷۰
۸. الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور ۳۷۱
۹. روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی ۳۷۲
۱۰. المنار ۳۷۲
۱۱. فی ظلال القرآن ۳۷۳
۱۲. «البحر المحیط» ۳۷۳
۱۳. تفسیر الحدیث ۳۷۴
۱۴. تفسیر ابن کثیر ۳۷۴
۱۵. تفسیر التحریر و التنویر المعروف بتفسیر ابن عاشور ۳۷۵
- کتابنامه ۳۷۹

پیش‌گفتار

«إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»

(سوره یوسف، آیه ۲)

حوزه‌های علمی شیعی که به‌حق میراث‌داران رسالت انبیای عظام هستند، در طول حیات خود همواره پاسداران تراث جاوید معارف قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام بوده‌اند. بدیهی است که استمرار این رسالت عظیم الهی به صورت کارآمد و متناسب با مقتضیات دنیای امروز، مستلزم برنامه‌ریزی صحیح و تحول در نظام آموزشی و برنامه درسی حوزه‌ها و توازن اهداف عالی این نهاد مقدس با نیازها و چالش‌های جدید و نیز توجه به گسترش علوم دینی و تنوع رشته‌های آن‌هاست.

از طرفی اصلی‌ترین ابزار انتقال علوم و معارف و تجارب پیشینیان، فضای تدریس و رابطه استاد و شاگرد است و کتاب درسی، به‌منابه محور ارتباط بین استاد و شاگرد در این میان جایگاه ویژه‌ای دارد؛ چندان که یکی از مهم‌ترین محورهای تحول نظام آموزشی و بارزترین نمود آن، در حوزه‌های علمیه، تغییر متون آموزشی و تولید کتاب‌های درسی جدید در حوزه علوم اسلامی بر اساس نیازهای نوظهور است.

منزلت و جایگاه متون درسی در حوزه‌ها و بهره‌مندی از تراث گران‌سنگ و ذخایر ارزشمند متون علمای گذشته ایجاب می‌کند که در بازسازی، اصلاح و تدوین متون درسی، اهتمام، دقت و تأمل شایسته مبذول گردد. همچنین دگرگونی و تحول در گرایش‌ها، نیازها، انتظارات، شیوه‌ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسئولیت متولیان امر آموزش و پژوهش و برنامه‌ریزی

درسی را در حوزه افزون می‌سازد تا به صورت مستمر به ارزیابی و ارتقای متون آموزشی در قالب‌ها و الگوهای نو همت گمارند.

یکی از اقدامات شایان توجهی که در چند سال اخیر صورت گرفته، بازنگری در برنامه آموزشی حوزه‌های علمیه است. برنامه جدید از ویژگی‌های ممتازی چون: «جامعیت نسبت به همه محتواهای درسی، هدف‌محور بودن، اصلی‌شدن همه دروس و تدوین دروس در سه مرحله آشنایی، شناخت و تسلط» برخوردار است. با توجه به تغییرات عمده در سرفصل‌های آموزشی و محتوای آن، لازم است کتاب‌ها متناسب با اهداف و سرفصل‌های جدید تدوین شوند. پس از تدوین سرفصل‌ها، دفتر تدوین متون درسی در راستای تحقق این هدف در برنامه جدید آموزشی، تلاش کرده تا برای دوره تحصیل طلاب، میراث گذشتگان را به صورت روشمند بازخوانی کند و پس از گردآوری و طبقه‌بندی موضوعات مهم در علوم مختلف، هر یک از این علوم را در مراحل مدون آموزشی به شکل کتاب‌های به‌هم‌پیوسته درسی تنظیم کند تا حلقه‌های به‌هم‌پیوسته این کتاب‌ها بتوانند زمینه را برای رشد علمی طلاب و در نهایت اشراف علمی بر دانش تخصصی آنان فراهم سازند. بدین منظور، آموزش هر دانش در سه مرحله (آشنایی، شناخت و تسلط) طراحی شده که در برنامه جدید، دانش‌های مختلف به تناسب از یک تا سه مرحله آموزش داده می‌شوند. هر یک از این مراحل شاخصه‌هایی مخصوص به خود دارند.

کتاب حاضر به مرحله آشنایی با علوم قرآنی اختصاص یافته که با ویرایش جدید متناسب با این مرحله بر اساس سرفصل‌های مصوب شورای عالی حوزه‌های علمیه اصلاح و تدوین شده است. این دفتر بر خود لازم می‌داند از تلاش‌های ارزشمند مؤلف اثر، استاد گرامی جناب حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر حسین جوان‌آراسته که سال‌های متممادی مشغول تدریس و تحقیق در علوم قرآن هستند و هم‌چنین ارزیابان، گروه علمی و تمام عزیزانی که در آماده‌سازی و چاپ این کتاب با این دفتر همکاری نموده‌اند، صمیمانه سپاس‌گزاری نماید.

امید است تلاش‌هایی از این دست مسیر رشد و بالندگی طلاب و حوزه‌های علمیه را روشن‌تر کند و مورد رضایت حضرت صاحب‌الامر علیه السلام قرار گیرند.